

گزارش ویژه

تحلیل پیامدهای راهبردی تعمیق همکاری‌های دفاعی و اقتصادی
عربستان سعودی و ترکیه پس از سفر رجب طیب اردوغان

بیت‌المصطفی

شناسنامه نشریه

■ صاحب امتیاز ناشر: اندیشکده زاویه

■ سردبیر: حمید خوش‌آیند

■ مدیر اجرایی: دکتر طاهره پورغلامی

■ حروف‌چین و صفحه‌آرا و طراح جلد: مرضیه روشن‌روان

■ ناشر: اندیشکده زاویه

■ سال انتشار: زمستان ۱۴۰۴

■ شمارگان: انتشار محدود

کلیه حقوق این اثر متعلق به اندیشکده زاویه (مطالعات حوزه قفقاز جنوبی، ترکیه، روسیه، کریدورها و انرژی) است. این گزارش حاصل پژوهش‌های میدانی و تحقیقی کارشناسان و خبرگان مسائل منطقه است و لزوماً به معنای دیدگاه این مرکز نیست.

فهرست مطالب

خلاصه اجرایی.....	۵
بخش اول: کاتالیزورهای راهبردی نزدیکی.....	۶
۱. استقلال استراتژیک دفاعی ترکیه و پروژه «کان»	۶
۲. استراتژی پوشش ریسک عربستان سعودی: کاهش وابستگی به واشنگتن	۷
بخش دوم: ابعاد ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک همکاری	۷
۳. ابعاد اقتصادی و تراکنشی.....	۸
۴. توازن قدرت منطقه‌ای و مسائل سوریه	۸
۵. چالش‌های باقی‌مانده: سوءظن‌ها و رقابت‌های منطقه‌ای	۸
۶. چشم‌انداز توسعه همکاری با پاکستان	۹
نتیجه‌گیری راهبردی و چشم‌انداز آتی.....	۱۰

تحلیل پیامدهای راهبردی تعمیق همکاری‌های دفاعی و اقتصادی عربستان سعودی و ترکیه پس از سفر رجب طیب اردوغان

خلاصه اجرایی

سفر اخیر رجب طیب اردوغان به ریاض و قاهره، صرفاً یک اقدام دیپلماتیک روتین نیست، بلکه نقطه اوج‌گیری یک تغییر ژئواستراتژیک عمل‌گرایانه در سیاست خارجی عربستان سعودی است. تعمیق روابط با آنکارا، که با

سرمایه‌گذاری‌های گسترده ریاض در صنایع کلیدی ترکیه، به‌ویژه مشارکت احتمالی در پروژه جنگنده نسل پنجم «کان» (KAAN) نمود یافته است، باید در چارچوب استراتژی «پوشش ریسک» ولیعهد محمد بن سلمان تحلیل شود. این استراتژی با هدف اصلی کاهش وابستگی مطلق به تضمین‌های امنیتی متزلزل ایالات متحده در پی بحران‌های منطقه‌ای و

افزایش انتظارات استقلال دفاعی ترکیه شکل گرفته است. نزدیکی فعلی، بیانگر یک همسویی ایدئولوژیک نیست، بلکه یک اتحاد تراکنشی برای تأمین منافع حیاتی در محیطی به شدت ناپایدار است.

بخش اول: کاتالیزورهای راهبردی نزدیکی

این نزدیکی نه یک چرخش ناگهانی، بلکه محصول فرآیندی است که از سال ۲۰۲۱ و پس از اوج‌گیری تنش‌های فیما بین آغاز شد و اکنون به بلوغ رسیده است. سه عامل اصلی این همکاری را نیرومند ساخته است:

۱. استقلال استراتژیک دفاعی ترکیه و پروژه «کان»

پروژه جنگنده «کان» نماد جاه‌طلبی ترکیه برای تبدیل شدن به یک قدرت صنعتی - نظامی مستقل است. پس از اخراج دردناک آنکارا از پروژه اف - ۳۵ آمریکا در سال ۲۰۱۹ به دلیل خرید سیستم پدافندی اس - ۴۰۰ روسیه، توسعه «کان» به یک ضرورت وجودی برای نیروی هوایی ترکیه تبدیل شد.

تسهیم هزینه‌ها و تسریع توسعه: توسعه یک پلتفرم نسل پنجم، هزینه‌ای نجومی دارد. مشارکت مالی عربستان، فشار بودجه‌ای را از دوش دولت ترکیه برداشته و به تسریع جدول زمانی تولید کمک می‌کند. دستیابی به اولین پرواز عملیاتی تا پایان ۲۰۲۸ (هرچند تحلیلگران آن را ۲۰۳۰ پیش‌بینی می‌کنند) برای اردوغان یک دستاورد سیاسی بزرگ خواهد بود.

غلبه بر محدودیت‌های غرب: مهم‌تر از تأمین مالی، همکاری با ریاض می‌تواند راه‌های جدیدی برای دور زدن محدودیت‌های فنی غرب، به‌ویژه در زمینه تأمین پیش‌رانه‌های پیشرفته (موتورهای GE-۱۱۰-۱۲۹ که تاکنون در

نسخه‌های اولیه استفاده شده‌اند) فراهم آورد. هدف نهایی ترکیه، استفاده از موتورهای بومی است، اما در فاز گذار، شرکای استراتژیک کلیدی هستند.

۲. استراتژی پوشش ریسک عربستان سعودی: کاهش وابستگی به واشنگتن

محور اصلی تمایل ریاض به تقویت این پیوند، «مدیریت ریسک» در برابر عدم اطمینان‌های ساختاری در خاورمیانه است.

نزول تضمین‌های آمریکا: پس از تجربیات گذشته، از جمله ناتوانی آمریکا در واکنش قاطع به حملات پهپادی علیه تأسیسات نفتی آرامکو در سال ۲۰۱۹، و تغییر اولویت‌های استراتژیک واشنگتن در قبال منطقه، عربستان دیگر امنیت خود را منحصراً وابسته به چتر بازدارندگی آمریکا نمی‌داند. این امر، به‌ویژه در دوره عدم قطعیت سیاسی در واشنگتن، ولیعهد محمد بن سلمان را وادار به تنوع‌بخشی به شرکای امنیتی و فناوری خود کرده است.

ایجاد قدرت چانه‌زنی منطقه‌ای: ترکیه با ظرفیت‌های پهپادی، نظامی و دیپلماتیک خود، یک شریک عمل‌گرا است که می‌تواند در صورت لزوم، مکمل یا جایگزینی برای شرکای سنتی باشد. این استراتژی به ریاض قدرت چانه‌زنی بیشتری در تعاملاتش با ایران، اروپا و حتی ایالات متحده می‌دهد.

بخش دوم: ابعاد ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک همکاری

این نزدیکی صرفاً درباره جنگنده‌ها نیست؛ بلکه تلاشی برای ترسیم مجدد بلوک‌های اقتصادی و امنیتی در منطقه است.

۳. ابعاد اقتصادی و تراکنشی

روابط بین ریاض و آنکارا به شدت مبتنی بر منافع ملموس و معامله است. مقامات هر دو کشور به طور علنی هدف گذاری برای افزایش تجارت دوجانبه از حدود ۸ میلیارد دلار کنونی به حدود ۳۰ میلیارد دلار را اعلام کرده اند. این نشان می دهد که انگیزه های اقتصادی، نقشی هم تراز با انگیزه های امنیتی دارند.

سرمایه گذاری در زیرساخت و انرژی: انتظار می رود سرمایه گذاری های سعودی صرفاً به بخش دفاعی محدود نشود و شامل پروژه های زیرساختی، انرژی و فناوری در ترکیه گردد، که ترکیه را به یک بازیگر اقتصادی کلیدی در محور سرمایه گذاری های سعودی تبدیل می کند.

۴. توازن قدرت منطقه ای و مسائل سوریه

در حوزه ژئوپلیتیک، منافع مشترکی برای مهار نفوذ فزاینده ایران در سوریه و عراق وجود دارد. هر دو کشور، در مقاطعی، بر سر حفظ نوعی ثبات منطقه ای که مانع از تسلط کامل ایران شود، همسو بوده اند؛ مانند حمایت های غیرمستقیم از بازیگرانی نظیر احمد الشرع. این همسویی عمل گرایانه، بر تمایل مشترک برای جلوگیری از هرج و مرج منطقه ای تأکید دارد که می تواند منجر به افزایش بی ثباتی شود.

۵. چالش های باقی مانده: سوءظن ها و رقابت های منطقه ای

با وجود پیشرفت ها، این اتحاد فاقد پشتوانه ایدئولوژیک عمیق است و سوءظن های تاریخی همچنان پابرجا هستند.

رقابت با امارات: یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های ترکیه، مدیریت روابطش با امارات متحده عربی است. ابوظبی، شریک تجاری مهم‌تری برای آنکارا در حوزه خلیج فارس محسوب می‌شود. ترکیه ناگزیر است که میان منافع تجاری با امارات و منافع استراتژیک دفاعی با عربستان، یک رقص دیپلماتیک پیچیده را اجرا کند و از اتخاذ موضعی که به طور کامل یکی از طرفین را ناراضی سازد، پرهیز نماید.

عدم پذیرش ایدئولوژی اردوغان: همان‌طور که پژوهشگران تأکید می‌کنند، ریاض ایده همسویی با اخوان المسلمین یا جهان‌بینی سیاسی اردوغان را نپذیرفته است. این رابطه تحت حاکمیت پادشاهی سعودی صرفاً بر اساس «رنال‌پلیتیک» بنا شده و هر لحظه که منافع مشترک کمرنگ شود، می‌تواند تحت تأثیر قرار گیرد.

۶. چشم‌انداز توسعه همکاری با پاکستان

گزارش‌ها از احتمال پیوستن پاکستان به یک ساختار امنیتی سه‌جانبه با عربستان و ترکیه حکایت دارد. از آنجا که پاکستان یک قدرت هسته‌ای است، این امر می‌تواند لایه‌ای از بازدارندگی استراتژیک را فراهم آورد. با این حال، بعید است پاکستان، با توجه به اتحاد استراتژیک عمیق خود با ریاض، چتر بازدارندگی مشابهی را که معمولاً غرب برای متحدانش فراهم می‌کند، برای ترکیه گسترش دهد. این مشارکت بیشتر به معنی تعمیق همکاری‌های نظامی - صنعتی خواهد بود تا ایجاد یک پیمان دفاعی متقابل تمام‌عیار.

نتیجه‌گیری راهبردی و چشم‌انداز آتی

سفر اردوغان و نتایج آن، بر پیچیدگی روزافزون دیپلماسی خاورمیانه تأکید دارد. عربستان سعودی با هوشمندی در حال ایجاد یک سبد امنیتی چندلایه است. این اقدام به منزله جایگزینی کامل واشنگتن نیست، بلکه افزودن لایه‌های امنیتی برای کاهش اثرات شوک‌های احتمالی و افزایش استقلال عمل است.

برای بازیگران منطقه‌ای، به‌ویژه اسرائیل و بازیگران غربی، درک این نکته حیاتی است که: نزدیکی ریاض - آنکارا محصول ضرورت عمل‌گرایانه است، نه واگرایی ایدئولوژیک از غرب. ترکیه از این فرصت برای تضمین بقای صنعتی خود در بخش دفاعی استفاده می‌کند، و عربستان سعودی از این طریق هزینه‌های ژئوپلیتیک خود را در برابر تهدیدات فزاینده کاهش می‌دهد.

